

Back to the Roots? Forming New Concepts of Women's Identity in Contemporary Postcolonial Literature Written by Women in Dutch and Afrikaans.

Martina Vitáčková. Olomouc: Palacký University, 2011. 212 pp.
ISBN 978-80-244-2967-0.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v50i1.15>

Op 28 juni 2011 promoveerde Martina Vitáčková aan de Palacký Universiteit in Olomouc, Tsjechië, op een onderzoek naar vrouwelijke personages in zes recente romans van Nederlandse en Afrikaanse schrijfsters. Haar proefschrift, *Back to the Roots? Forming New Concepts of Women's Identity in Contemporary Postcolonial Literature Written by Women in Dutch and Afrikaans*, kan in meerdere opzichten “voorbeeldig” genoemd worden, en misschien is dat ook wel precies de bedoeling.

In de inleiding schrijft Vitáčková namelijk, dat haar doel met deze studie tweeledig is. Ten eerste wil ze de Tsjechische academische wereld laten kennismaken met het werk van enkele vrouwelijke auteurs uit de hedendaagse Nederlandse en Afrikaanse literatuur. Ten tweede wil ze een demonstratie geven van een interdisciplinaire werkwijze die in de Tsjechische academische wereld en in de wereld van de extra-murale neerlandistiek nog weinig gebruikelijk zou zijn.

Vitáčková heeft zes romans uitgekozen van vrouwelijke auteurs, waarin een vrouwelijk personage centraal staat en waarin sprake is van een postkoloniale problematiek. Uit de Nederlandse literatuur zijn dat *Sleuteloog* (2002) van Hella S. Haasse, *Pelican Bay* (2002) van Nelleke Noordervliet en *De verstotene* (2006) van Naïma El Bezaz, en uit de Afrikaanse literatuur *'n Stringetjie blou krale* (2000) van E.K.M. Dido, *Agaat* (2004) van Marlene van Niekerk en *Die boek van toeval en toeverlaat* (2007) van Ingrid Winterbach. Een bijkomend criterium is, dat er zo veel over het vrouwe-

lijke hoofdpersonage bekend moet zijn, dat je er een psychoanalytische benadering op los kunt laten.

Voor haar analyse maakt Vitáčková gebruik van “a sympathetic reading of women's texts”, een term die ze ontleent aan *Making the Personal Political. Dutch Women Writers 1919–1970* (2007) van Jane Fenoulhet, een boek dat grote invloed op haar gedachtevorming heeft gehad. Voor Vitáčková betekent “a sympathetic reading” in de eerste plaats dat personages gezien worden als echte mensen, en in de tweede plaats dat aan schrijvers de macht wordt toegekend om het heersende discours te beïnvloeden of zelfs te veranderen (20).

Meer concreet maakt Vitáčková gebruik van begrippen uit de feministische literatuurtheorie en de postkoloniale literatuurtheorie. Aanvankelijk doet de schrijfster het voorkomen, alsof dit een ongebruikelijke combinatie zou zijn: “A point that might cause misapprehensions is the problem of combining postcolonial theory with feminist critique” (25). Het lijkt erop, dat ze zich hier richt op een lezerspubliek dat nog niet zo vertrouwd zou zijn met deze twee tradities en de combinatie daarvan—door haar eerder geïdentificeerd als de Tsjechische academische wereld en de wereld van de extra-murale neerlandistiek. Want uiteraard moet ze enkele bladzijden later vaststellen, dat deze combinatie helemaal niet zo ongebruikelijk is, en dat die als het ware wordt belichaamd in de persoon van Gayatri Chakravorty Spivak: “Spivak is only one example of theorists who combine both of these academic disciplines in their work. There is even a theoretical discipline—feminist postcolonial theory—that combines these two disciplines, and works exactly in the territory where they overlap, adding the gender aspect to the postcolonial theory and the racial aspect to the feminist theory” (31).

De romans die Vitáčková heeft uitgekozen, spelen zich af tegen verschillende sociaal-

culturele achtergronden: de herinnering aan het voormalige Nederlands-Indië bij Haasse, een niet-gespecificeerd Caraïbisch eiland bij Noordervliet, de Nederlandse multiculturele samenleving bij El Bezaz en post-apartheid Zuid-Afrika bij Dido, Van Niekerk en Winterbach. Vitácková weet het echter aannemelijk te maken, dat er ook opvallende overeenkomsten tussen de zes romans bestaan. Steeds is er sprake van een vrouwelijke ik-verteller, die door een schijnbaar toevallige ontmoeting of gebeurtenis in een identiteitscrisis raakt en gedwongen wordt om een trauma uit haar verleden dat ze verdrongen heeft, alsnog onder ogen te zien. Alle zes de personages maken een proces door van herinneren, erkennen en onder woorden brengen—eerst voor zichzelf en daarna ook naar anderen toe. Zo moet Herma uit Hella Haasse's *Sleuteloog* voor zichzelf erkennen wat ze altijd heeft weggedrukt: dat haar man Taco jarenlang een verhouding had met haar beste vriendin Dee. De *bruine* Nancy Karelse uit E. K. M. Dido's *'n Stringetje blou krale* moet weer gaan beseffen dat ze eigenlijk zwart is en Nomsa heet, en op vergelijkbare wijze moet Amelie uit El Bezaz' *De verstotene* toegeven dat ze eigenlijk Mina heet en een Marokkaanse moslimachtergrond heeft. In alle gevallen gaat het om de plaats die de ik-figuur zichzelf toekent in een multicultureel spectrum: blank, bruin of zwart, allochtoon of autochtoon.

De dramatische gebeurtenissen op verhaalniveau helpen het ik-personage om uit de scherven van het verleden een nieuwe identiteit op te bouwen. Maar daarnaast speelt in het proces van herinneren, erkennen en verwoorden ook de taal een belangrijke rol. Door erover te schrijven (*Sleuteloog*) of te praten (bijvoorbeeld Mina bij haar therapeut in *De verstotene*) kan de ik-verteller haar trauma verwerken, zodat ze uiteindelijk tot heling, tot verzoening komt. Samen met de premisse dat de personages voor het doel van deze "sympathetic reading" als "echte mensen" be-

schouwd zouden worden, maakt het talige karakter van dit proces het voor Vitácková in de tweede helft van haar proefschrift mogelijk om de ontwikkeling die de zes vrouwen doormaken te beschrijven in termen van een op Freud en Lacan gestoelde psychoanalyse: "I will be using the concept of psychoanalysis mostly in the sense of a form of therapy or talking cure, as a process of finding words for suppressed emotions and trauma's and healing through pronouncing these words" (128).

De nieuwe identiteit die elk van de zes hoofdpersonages volgens Vitácková bereikt, berust niet eenvoudig op een omkering van de onderdrukkende binaire opposities—blank tegenover zwart, man tegenover vrouw—die tot hun aanvankelijke ineenstorting hebben geleid. De personages bereiken daarentegen een liminale identiteit zoals we die kennen uit het werk van Homi Bhabha: "a fluid identity that is constantly changing, that originates not in one culture, but at the border between two or more cultures, through the contact of two or more cultures, to be precise" (33). Dit verklaart ook het vraagteken uit de titel van Vitácková's boek: de personages keren niet terug naar hun wortels, maar ze verzoenen zich ermee, een stap die nodig is om het verleden achter zich te laten en met een open gemoed de toekomst tegemoet te gaan.

In Vitácková's weergave lopen de zes boeken in zekere zin allemaal goed af. De hoofdpersoon is door een crisis gegaan, maar ze komt er sterker uit tevoorschijn. Deze interpretatie, waarin nauwelijks ruimte wordt gelaten voor nuances of tegenstrijdigheden, lijkt gestuurd te worden door de tweede premisse die besloten ligt in Vitácková's keuze voor een "sympathetic reading": het idee dat schrijvers, door in hun boeken nieuwe, alternatieve beelden op te roepen, het heersende discours kunnen beïnvloeden en veranderen. Literatuur is, in Vitácková's ogen, een "liberatory practice" (46). En daarbinnen maken alle

vrouwelijke auteurs volgens Vitáčková deel uit van een “collective project”, “whether intentionally or not” (20).

Vitáčková heeft deze zes romans dan ook niet toevallig gekozen: ze passen bij het verhaal dat ze wil vertellen. De vraag is echter, in hoeverre dit corpus, deze zes *case studies*, als representatief beschouwd kunnen worden voor de hedendaagse Nederlandse en Afrikaanse literatuur. Een tweede vraag die gesteld moet worden, is of Vitáčková bij haar analyses wel objectief te werk is gegaan, en of ze niet te veel op zoek is gegaan naar bewijzen voor een narratieve structuur die al bij voorbaat vastlag. En ten derde zou het interessant zijn om de institutionele en vooral ook de niet-institutionele receptie van de romans bij het onderzoek te betrekken en te zien, of en in welke mate de functie van de romans als spiegel en richtsnoer voor de eigen tijd die Vitáčková eraan toeschrijft, door lezers wordt herkend.

Op de stelligheid van Vitáčková's beweringen valt dus nog wel wat af te dingen. Maar deze studie is geslaagd als een helder en inspirerend voorbeeld van waar de toepassing van een gecombineerde feministische en postkoloniale literatuurtheoretische benadering toe kan leiden. En het feit dat Vitáčková haar boek in het Engels heeft geschreven (citaten worden zowel in het oorspronkelijke Nederlands of Afrikaans als in Engelse vertaling opgenomen), zorgt ervoor dat niet alleen de Tsjechische academische wereld van deze zes romans kan kennisnemen, maar ook een breder internationaal lezerspubliek.

Ingrid Glorie
ingridglorie@kpnmail.nl
Navorsingsgenoot Universiteit van
die Vrystaat
Bloemfontein